

Научна утемељеност система војних наука

УДК 355.01.001

Мр Јан Марчек, потпуковник и мр Митар Ковач, мајор

У научним и стручним круговима у Војсци постоје различита мишљења о системности војне науке и критеријумима класификације, као и о њеном месту у научним областима и наукама у друштву. Приликом тих разматрања веома често се постављају питања научне утемељености ратне вештине (полемистике), њене системности, њеног места у систему војних наука, односа према другим научним областима и наукама у друштву, односа научног и стручног у ратној вештини и примене њених резултата истраживања.

У раду је учињен покушај да се на методолошки коректан начин одговори на наведена питања ради стварања претпоставки за ефикасније функционисање научне делатности у Војсци. Систем војних наука чини функционални научни систем с различитим степеном унутрашње диференцијације и интеграције теорија, дисциплина и наука. Уважавајући логичка и методолошка правила класификовања, систем војних наука се може класификовати према јединственом критеријуму припадности матичних наука одређеним научним областима у друштву. Тиме се посредно одређује место војнонаучних дисциплина у наукама у друштву, као и припадност система војних наука мултидисциплинарним наукама у друштву.

Ратна вештина (полемистика) фундаментална је и примењена наука на почетном нивоу изграђености. Њена системност није научно утемељена, што узрокује њену недовољну повезаност како са осталим војнонаучним дисциплинама, тако и са наукама у друштву. Једно од могућих решења тог проблема јесте у њеном сврставању у област мултидисциплинарних наука, јер је основа за интеграцију теорија и војнонаучних дисциплина.

Увод

Од краја седамдесетих година у научној, па и у стручној јавности у Војсци често се поставља питање научног утемељења система војних наука, као и критеријума за њихову класификацију. Наглашеније него у наукама и научним дисциплинама у друштву, у Војсци су супротстављена мишљења и ставови о томе да ли војна наука постоји као системна

наука, који је објект и предмет војне науке и да ли се под војном науком подразумевају само ратна вештина (полемистика) и њене дисциплине, или ратна вештина и скуп војнодруштвених, војнотехничких и војномединских наука и дисциплина.

Први пут су та питања детаљније разматрана у периоду од 1968. до 1970. године, а резултати тог разматрања саопштени су на Симпозијуму о војној науци 1970. године. На том симпозијуму је углавном прихваћено одређење војне науке (систем војних наука), које је у уводном излагању презентирао Стево Илић. Тако конципиран систем војних наука је још увек у службеној употреби у нашој војсци. Након одржавања Симпозијума поједини аутори су фрагментарно разматрали тај проблем, при чему је највише расправа вођено о критеријумима класификације војне науке ради њиховог научно коректнијег одређивања.

Недоумице и неслагања око поимања „система војних наука“, као и критеријума за његову класификацију имају веома негативне практичне импликације на организовање и реализовање научне делатности у Војсци. Иако се, истина стидљиво, говори о системској природи научне делатности код нас, веома мало се чинило да та делатност буде системски уређена.¹ Одсуство јасних циљева и стратегије научног рада имплицира, између осталог, неодговарајуће организовање појединих установа које се баве научноистраживачким радом, неодговарајућу кадровску политику (профил, школовање, вредновање рада истраживача итд.) и недовољно повезивање науке у Војсци с науком у друштву.

Мишљења о системској природи војних знања

Анализа стања и идентификовање проблема чине суштину преиспитивања ваљаности постојеће структурираности војне науке, односно система војних наука с обзиром на то да такав систем постоји већ четврт века и да постоје одређени показатељи о његовом функционисању. Разматрање тог питања подразумева сагледавање научне утемељености постојећег „система војних наука“ и утврђивање ваљаних критеријума за његову класификацију. Одговором на то питање прецизније се одређује међузависност свих елемената система и усклађује њихов развој. Прецизнијом разрадом вертикалних и хоризонталних веза наука и научних дисциплина у систему, као и система с његовом околином (науке у друштву), даје се теоријска подлога за решавање практичних проблема у функционисању и развоју војне науке.

Систем се, најопштије, може дефинисати као комплекс елемената који се налазе у интеракцији (Л. в. Берталанфи). Тако дефинисан систем чини подсистем неког већег система, а његови подсистеми чине системе на нижем нивоу општости. Осим тога, сваки систем образује јединство с властитим окружењем. Системи се класификују према различитим критеријумима, па се, сходно томе, разликују: концепцијски

¹ Душан Вишњић, *Услови истраживачке делатности у области ратне вештине*, „Савремени проблеми ратне вештине“, 32/1994, стр. 7.

и емпиријски, социјативни и механички, перманентни и привремени, отворени и затворени итд.² На основу сазнања из методолошке литературе о проблему настанка и развоја научних система могу се издвојити два схватања: 1) научни систем у ширем смислу, и 2) научни систем у ужем смислу речи.

Научни систем у ширем смислу чини ужа или шири повезаност наука и научних дисциплина с *различитим предметом истраживања*. Сходно томе, М. Роуз наглашава да се научне теорије и науке повезују не само према „сродности појава“ већ и према њиховим „односима“. Тако, на пример, физичке појаве имају одређене релације с хемијским, ове с биолошким, оне с психичким, а психичке са друштвеним појавама.³ То повезивање наука и научних дисциплина, према М. Печујлићу и В. Милићу, започиње у појединачним дисциплинама, где се здружују теорије по јединственој предметној основи, па се процес повезивања и даље наставља. При томе, знања теже да се интегришу и изван дисциплинарних области формирањем јединствених научних система.⁴

Један од могућих узрока такве појаве у настанку и развоју научних система јесте потреба за решавањем комплексних проблема, интердисциплинарног карактера, у одређеној области живота и рада. Такви научни системи се, условно, могу назвати *функционалним научним системима* због тога што настају ради решавања одређених проблема у науци и друштву (одбрана, индустрија, пољопривреда итд.). Тако, на пример, поједине земље су за потребе решавања проблема из домена војне делатности формирале систем војних наука, а за потребе индустрије развиле више наука и научних дисциплина које нису формално увезане у јединствени систем (индустријска социологија, економика индустрије, индустријска психологија, индустријска педагогија, индустријско инжињерство итд.).

Пошто су многи проблеми у научном истраживању интердисциплинарни, постоји тенденција интеграције научних теорија и примене метода из различитих наука и научних дисциплина. Та интеграција је таквог нивоа значајности да долази до формирања нових наука и научних дисциплина (биохемија, биофизика, физичка хемија, геофизика, геохемија, хемијска технологија, текстилна технологија, техничка електрохемија, технолошка микробиологија, медицинска биохемија итд.).

Научни систем у ужем смислу чини повезаност наука и научних дисциплина у оквиру *јединственог предмета* матичне науке, као што су социологија, психологија, педагогија, политичке науке, економске науке итд. У оквиру тих наука настало је више наука и научних

² Милован Стојиљковић, Светозар Вукадиновић, *Операциона истраживања*, ВИЗ, Београд, 1984, стр. 12 и 13.

³ А.М.Роуз, *Theory and Method in Social Sciences*, Minneapolis, 1954, према М. Печујлић и В. Милић, *Методологија друштвених наука*, „Службени лист СФРЈ“, 1991, стр. 116.

⁴ Исто, стр. 116.

дисциплина.⁵ Тако дефинисан научни систем подразумева непрекидну диференцијацију предмета истраживања матичне науке на посебне предмете истраживања, а тиме и настанак нових наука и научних дисциплина. У вези с тим, Г. Зајечарановић сматра да се наука „... током историјског развоја сазнања распчлањује на подручја, на поједине научне гране, на поједине научне дисциплине у оквиру тих грана итд.“⁶ Слично томе, руски филозоф Ракитов указује да је наука „... систем знања о законима функционисања и развоја објеката који се непрекидно развија и попуњава.“⁷ Такав начин настанка и развоја научних система је традиционалан и више присутан у научној и широкој јавности, па се често тај појам доводи у везу са системношћу неке науке. С обзиром на то, та врста научних система се условно може назвати научним системима у оквиру матичне науке – *матични научни системи* (научни систем социологије, психологије, педагогије, андрагогије, историје итд.). На основу наведених методолошких приступа условима настанка и развоја научних система може се закључити да се, у суштини, ради о два паралелна процеса – интеграцији и диференцијацији наука и научних дисциплина у оквиру јединственог научног система.

Једно од основних питања у овом раду јесте да ли је војна наука системна наука, а ако јесте, којој врсти научних система припада. Сходно томе, Б. Шеших под системношћу неке науке подразумева систем посебних наука о неком комплексном предмету чији су разни аспекти, или врсте појава, предмет истраживања разних наука. Полазећи с тог становишта, он сматра да војна наука мора бити системна, јер у њу улази више наука, било као самосталне, *основне и помоћне*, било као војним циљевима прилагођене, *специјализоване науке*.⁸

Према досадашњим решењима, под *војном науком* у *ужем смислу* речи подразумевају се „чисте“ војне науке – стратегија, оператика и тактика, и друге. Под *војном науком* у *ширем смислу речи* подразумевају се, осим „опште војне науке“, и све научне дисциплине које изучавају рат са специфичног, „војног“ становишта. При томе, оне имају само заједнички предмет истраживања (рат), а у свему другом (осим ратне вештине) више се ослањају на своје матичне науке него на остале војне науке и научне дисциплине.⁹

На основу наведеног одређења војне науке, које је у службеној употреби у нашој војсци, уочљиво је да се поистовећује предмет науке

⁵ Тако, на пример, у оквиру социологије, као матичне науке, настале су следеће научне дисциплине: општа социологија, економска социологија, политичка социологија, социологија организације, индустријска социологија, социологија образовања, људска екологија, социологија насеља, социологија науке, социологија културе, социологија породице, социологија рада, социологија права и криминалистика, методе социолошких истраживања и друге.

⁶ Глигорије Зајечарановић, *Основи методологије науке*, „Научна књига“, Београд, 1987, стр. 220.

⁷ Живан Ристић, *О истраживању, методу и знању*, Институт за педагошка истраживања, Београд, 1995, стр. 17.

⁸ *Војна наука*, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 82 и 84.

⁹ Исто, стр. 190.

с њеним објектом. Осим тога, међу појединим ауторима постоје несагласни ставови о објекту истраживања војне науке. Једни полазе од шире схваћеног објекта војне науке као *рата уопште*, а други од ужег схватања њеног објекта само као *оружане борбе*. Након епистемолошких, логичких и методолошких разматрања тог проблема може се закључити да војна наука нема јединствени објект и предмет истраживања већ има заједничко подручје истраживања, из којег произилазе предмети истраживања војних наука и војнонаучних дисциплина. Све војне науке и војнонаучне дисциплине са префиксом *војна* (изузев ратне вештине – полемистике и логистике) имају заједнички објект истраживања у оквиру матичних наука у друштву (матичних научних система). Дакле, војне науке и војнонаучне дисциплине у оквиру система војних наука нису настале нити су развијане из јединственог објекта науке, него чине функционално повезане науке и научне дисциплине за истраживање специфичних проблема у домену *војне праксе*.¹⁰ Такође, поставља се питање да ли је предмет истраживања нужан и довољан услов да би се о некој науци могло говорити као системној науци. Конституенси наука и научних дисциплина који улазе у систем војних наука нису заједнички, па се ни због тога не може говорити о научном систему војних наука у ужем смислу.

Са становишта методологије као конституенса науке такође се не може говорити о војној науци као системној науци. Све науке, осим општих метода, у истраживању користе и посебне, за сваку научну дисциплину специфичне методе. Због тога се не може говорити о јединственој методологији војне науке (система војних наука). Тако, на пример, методе истраживања из војнодруштвених научних дисциплина знатно се разликују од метода истраживања из војнотехничких и војномедицинских наука.

Војнонаучне дисциплине имају одређена подручја истраживања војне праксе, као и своју апликативност у војсци. Међутим, њихови остали конституенси су непосредно везани за матичне науке, што значи да се оне налазе и у научном систему матичних наука (матични научни систем). Полазећи с тог становишта, може се говорити о систему војних наука као о функционалном систему организовања и реализовања научне делатности за војне потребе, а не о војној науци као системној науци или научном систему у ужем смислу речи. Због тога се синтагма *војна наука* може користити за означавање подручја научне делатности у друштву, а не као израз за означавање система војних наука (функционалног научног система). Према томе, науке и научне дисциплине које изучавају различите аспекте војне праксе, сходно претходном одређењу научних система, оправданије је означавати синтагмом *систем војних наука*.

¹⁰ Ако се кратко формулише подручје истраживања војних наука, онда је то дијалектички схваћена војна пракса, односно њени проблеми. При томе се под војном праксом подразумева јединство теоријског (научног) и практичног деловања, јер не постоји никаква пракса без некакве теорије, и обратно.

У вези са сврставањем војних наука и војнонаучних дисциплина у систем војних наука постоје два различита схватања. У првом схватању се полази од шире схваћеног предмета истраживања војних наука (С. Илић, М. Станишић, Б. Шеших, Р. Шуљагић), а у другом схватању од уже схваћеног предмета истраживања (Ж. Фукс, Н. Пејиновић, М. Пекорари). Приликом одређивања посебних научних дисциплина које треба да чине систем војних наука С. Илић закључује да све науке, научне дисциплине, научне теорије које изучавају специфичне проблеме припреме и вођења рата, које остале науке не могу савладати ни сасвим успешно ни довољно, могу да се обухвате јединственим системом наука.¹¹ Иако се том становишту може приговорити с аспекта непрецизности подручја истраживања војних наука, треба нагласити да је ваљано уочена потреба за мултидисциплинарним приступом изучавању војне праксе, уз уважавање, пре свега, критеријума прагматичности. Слично томе, Р. Шуљагић сматра да се оружаном борбом, у мањој или већој мери, баве и многе друштвене, техничке, медицинске и друге науке, па се оне могу структурно и функционално повезати у целину која ће бити предметно детерминисана војном стварношћу у рату и миру.¹²

Које ће од посебних наука бити сврстане у систем одређене војне науке, према Б. Шешиху, зависи од следећих услова: 1) задатака и циљева војне науке у одређеним друштвено-историјским условима земље која се спрема за оружану борбу или је води, и 2) специјалности војних стручњака чији се кадар сматра потребним у одређеној оружаној борби или рату.¹³ Према М. Станишићу, оружана борба није само основ за диференцијацију већ и за интеграцију свих научних дисциплина. Тиме се стварају могућности да се војнонаучна делатност рационалније организује, односно да рационалније функционишу све војнонаучне дисциплине.¹⁴

Други аутори при разматрању система војних наука полазе од уже схваћеног предмета истраживања. На пример, Ж. Фукс сматра да се о јединственом предмету истраживања (скуп „материјалних и духовних појава оружане борбе“) може говорити само у оквиру општих војних наука – стратегије, оператике и тактике. Сви остали елементи система су делови ширих матичних наука.¹⁵ Слично томе, М. Пекорари сматра да војна наука у потпуности обухвата оружану борбу, користећи резултате свих других наука. Због тога није потребно издвајати и сврставати у војне науке теорију војне организације, теорију о руковођењу и командовању, војну географију и топографију, као ни војнотехничке, војноекономске и друштвене научне дисциплине, јер су оне само уже дисциплине науке којој припадају.¹⁶ Наведени аутори поистовећују војну

¹¹ Војна наука, исто, стр. 189, 190 и 192.

¹² Радосав Шуљагић, *Научна изграђеност југословенске теорије ратне вештине* (докторска дисертација), Универзитет Војске Југославије, Београд, 1993, стр. 236.

¹³ Војна наука, исто, стр. 84.

¹⁴ Исто, стр. 134.

¹⁵ Исто, стр. 232 и 233.

¹⁶ Исто, стр. 236.

науку и њену системност са ратном вештином (полемистика) и пренебрегавају потребу за мултидисциплинарним приступом у изучавању војне праксе, као и за процесом интеграције теорија, дисциплина и наука у одређеном подручју истраживања. Осим тога, изучавањем оружане борбе не исцрпљује се садржај војне праксе, што значи да је подручје истраживања војних наука шире од оружане борбе. То имплицира потребу да се проблеми и феномени војне праксе изван оружане борбе изучавају и са становишта других наука.

Н. Пејиновић сматра да свака друштвена и природна наука може, и треба, да има за предмет истраживања рат и оружану борбу. „Назив 'војни' (педагогија, психологија, медицина, географија, социологија, итд.) може бити крајње и строго условног карактера, а не разлог за њихово појмовно удвајање и инкорпорирање у чврст систем тзв. војних наука“.¹⁷ Од тог критеријума аутор је изузео само „војну историју“, што указује на научну недоследност у његовој примени.

У руској војној литератури војна наука се третира као систем научних дисциплина¹⁸ које се баве проблемима припреме и вођења оружане борбе. Према карактеру, она је лоцирана између природних и друштвених наука, при чему користи резултате истраживања других наука. Приликом одређивања објекта војне науке прави се јасна разлика између оружане борбе и рата. У вези с тим, сматра се да рат, с различитим интензитетом и придајући му различит значај, изучавају скоро све науке и научне дисциплине у друштву, а да је оружана борба објекат истраживања војне науке.¹⁹

На Западу постоје различита схватања о војној науци. При томе, најчешће је у употреби синтагма *војна вештина*, под којом се подразумева теорија чију основу сачињавају прихваћена ратна начела и њихова примена у пракси. Међутим, у војној и другој литератури може се наћи и синтагма *војна наука*. На пример, према Америчкој енциклопедији (1964) „... војна наука је учење о војним и сродним пословима које за свој предмет и циљ има откривање принципа и правила за руковођење војним операцијама. Сврсисходна употреба тих циљева је ратна вештина.“²⁰ У прилог научном заснивању војне делатности може послужити чињеница да се у њиховим војним школама стичу академска звања „магистра војне науке и ратне вештине“.²¹

Иако је више доктринарно него научно питање да ли ће се проблеми војне праксе изучавати у оквиру матичних наука или у домену система војних наука, ипак, уважавајући, пре свега, *критеријум прагматичности и ефикасности*, постоји потреба да се они изучавају у оквиру система

¹⁷ Исто, стр. 225 и 226.

¹⁸ Војну науку чине следеће дисциплине: општа теорија, теорија ратне вештине, војна историја, војна географија, теорија обуке и васпитања, војна администрација и разне војнотехничке науке (*Војна наука*, исто, стр. 140).

¹⁹ А. Курочкин, *Методика војнонаучног истраживања*, ВИЗ, Београд, 1963.

²⁰ *Војна наука*, исто, стр. 148.

²¹ Исто, стр. 149.

војних наука.²² При томе, полазна основа (критеријум) за сврставање наука и научних дисциплина у систем војних наука могао би да буде управо предмет, тј. онај скуп (скупови) проблема који није у средишту интересовања матичне науке (социологије, права, андрагогије, психологије, економике, машинства, електротехнике, медицине итд.), јер се интеграцијом научних дисциплина које би изучавале специфичне проблеме војне праксе постиже виши степен функционалне ефикасности у теоријском и практичном смислу. Према томе, систем војних наука је функционални научни систем међусобно повезаних наука и научних дисциплина које имају само заједничко подручје истраживања (специфичне проблеме војне праксе), а у свему другом више се ослањају на своје матичне науке него на остале војне науке и научне дисциплине. Војне науке и војнонаучне дисциплине су, у основи, примењене науке, јер помоћу знања из матичних наука истражују специфичне проблеме војне праксе. Решавањем тих проблема оне развијају своје конституенсе и конституенсе матичних наука, па због тога имају и теоријски карактер. Посебан спецификум у вези с тим је ратна вештина, јер је њена фундаментална природа наглашенија него у другим наукама у систему.

Постепено, с тенденцијом развоја и повезивања војних наука и војнонаучних дисциплина у оквиру функционалног научног система, стварају се претпоставке за његово прерастање у матични научни систем – „војне науке“ (као што су економске науке, политичке науке, организационе науке итд.). У оквиру заједничког подручја истраживања војних наука и војнонаучних дисциплина, а према степену њихове развијености, требало би да се издиференцира заједнички објект, а затим предмет истраживања и остали конституенси. Тек тада ће се створити услови за конституисање матичног научног система војне науке, односно за преображај функционалног система војних наука у матични систем „војне науке“. Међутим, тешко је говорити о временској димензији преображаја једне врсте научног система у други, јер ће се тај процес остварити кроз интеграцију и диференцијацију наука и научних дисциплина у систему војних наука. Због неравномерног развоја појединих наука и научних дисциплина и различитог степена њихове повезаности научна делатност у Војсци имаће у дужем периоду дуални карактер – обележја научног система у ширем и ужем смислу (функционални и матични). Темпо преображаја функционалног у матични научни систем зависиће, између осталог, од развоја војне праксе уопште; претпоставки за развој научне делатности у војсци (друштвене, кадровске и финансијске); мултидисциплинарног приступа истраживању проблема војне делатности, интензитета развоја и повезивања наука и научних дисциплина у систему војних наука, као и од нивоа изградње заједничких конституенси војних наука.

²² У прилог том мишљењу може послужити схватање С. Илића, који наглашава да је најважније да се проблеми војске, оружане борбе и рата изучавају применом науке, а да је релативно питање како ће се друштво и војска у том погледу организовати, јер то, између осталог, зависи од решења сваке земље (Исто, стр. 192).

Појам класификације се различито дефинише у логици и методологији, па чак и између појединих логичара постоје разлике у вези с дефинисањем тог појма. Тако, на пример, Б. Петронијевић сматра да је класификација суд у којем се обим једног појма дели на обиме нижих појмова који су садржани у њему. Класификовање започиње разделом једног рода у врсте, при чему се ознака те разделе назива *принципом разделе* (*principium divisionis*), а врсте у које се род разделяје – *чланови разделе* (*membra divisionis*).²³ Други аутори разликују појам „деоба“ од појма „класификација“. Према М. Коену и Е. Нејгелу, деоба је разбијање рода у врсте, а класификација је груписање појединачних елемената у класе, а тих класа у шире класе.²⁴ Слично томе, Г. Петровић сматра да се деобом или дивизијама иде од најопштијих појмова према све посебнијим, док се при класификацији иде од индивидуалних предмета и појмова према све општијим појмовима под које се ти индивидуални појмови могу подвести. Истина, тај аутор додаје да је окупљање предмета и појмова у све шире групе ваљано само ако се може извести и ваљаном деобом, и зато не постоји принципијелна разлика између деобе (дивизије) и класификације.²⁵ У методологији појам класификовања има нешто другачије значење. На пример, Г. Зајечарановић сматра да је класификација одређивање места неког појма у систему појмова, односно сређивање појмова о неком подручју ствари или појава.²⁶

У литератури постоје две основне врсте класификације: природна и вештачка класификација.²⁷ Међутим, према мишљењу М. Коена и Е. Нејгела, скоро све класификације се могу назвати вештачким с обзиром на то да ми одабирамо својства на основу којих се обавља класификовање. Та својства (црте, особине) имају мању или већу логичку вредност, што узрокује да се класификације разликују по логичкој или научној применљивости. Сходно томе, различите науке могу да се класификују на различите начине према крајњем циљу таквог класификовања.²⁸

Приликом класификовања могу се применити одређена правила која су својствена за логичку деобу појма. У литератури постоји више правила за класификовање, која су, по мишљењу М. Коена и Е. Нејгела, од веома мале помоћи у пракси, јер више изражавају један

²³ Бранислав Петронијевић, *Основи логике* (репринт), „Белетра“, Београд, 1990, стр. 140 и 142.

²⁴ Морис Коен, Ернест Нејгел, *Увод у логику и научни метод*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1982, стр. 259.

²⁵ Гојко Петровић, *Логика*, Школска књига, Загреб, 1982, стр. 145.

²⁶ Глигорије Зајечарановић, *исто*, стр. 112.

²⁷ Природна класификација је заснована на нужним, а вештачка на случајним (спољашњим) ознакама. Задатак природне класификације је одређивање правог места једног појма у систему логичких појмова једне дате групе, док се вештачком класификацијом омогућава проналажење места једног појма у множини сличних појмова (Бранислав Петронијевић, *исто*, стр. 142).

²⁸ Морис Коен, Ернест Нејгел, *исто*, стр. 242 и 243.

идеал него што излажу метод.²⁹ Међутим, приликом класификовања војних наука ипак треба узети у обзир три основна правила класификовања: 1) класификација се мора одвијати према јединственом принципу; 2) класификација мора бити потпуна; 3) чланови деобе морају бити јасно и прецизно разграничени, при чему врсте које чине род морају искључивати једна другу.

Потреба за разматрањем критеријума класификације војних наука произилази из сазнања да не постоје ваљани критеријуми за класификацију наука и научних дисциплина у систему војних наука, што изазива одређене недоумице, па и отворена неслагања између појединих аутора. Међутим, приликом разматрања тог питања треба узимати у обзир чињеницу да „... у својим првим данима скоро све науке су класификаторске и да скоро свака произвољна шема за груписање објеката може бити усвојена као покушај у интересу савладавања предмета истраживања“.³⁰ Такав приступ класификовању војних наука био је оправдан приликом заснивања научне делатности у Војсци (у време одржавања Симпозијума о војној науци), али у протеклих 25 година развоја те научне делатности стечена су нова научна сазнања која упућују на могућност ваљаније класификације система војних наука.

Приликом класификације система војних наука неопходно је сагледати класификацију научних области и наука у друштву ради лакшег одређивања како места војних наука, тако и њиховог односа са тим научним областима и наукама. Тако, на пример, према Унесковој „Препоруци за Међународну стандардизацију статистика о науци и технологији“, статистичке јединице у сектору високог образовања³¹ класификоване су у шест главних поља науке и технологије, која се затим деле на компоненте или науке: 1) природне науке, 2) инжињерство и технологија, 3) медицинске науке, 4) пољопривредне науке, 5) друштвене науке, и 6) хуманитарне науке (филологија).³²

Основну класификациону јединицу чини најмања хомогена јединица која је претежно присутна само у једном од шест поља науке и за коју се може добити комплетан (или скоро комплетан) избор полазних података (научноистраживачки институт, одељење, факултет, болница и колеџ и јединица за извођење експеримената). Што се тиче критеријума класификације, статистичка јединица треба да буде класификована

²⁹ Исто, стр. 259.

³⁰ Исто, стр. 260.

³¹ Према Приручнику Фраскати „ФМ80“ (ОЕЦД, 1980), сектор високог образовања сачињавају: сви универзитети, технички и технолошки факултети и све друге институције за студирање после завршеног средњег образовања, без обзира на њихов начин финансирања или правни статус. Сектор, такође, укључује све истраживачке институције, центре за експериментални рад и клинике које раде под директним контролом или управом, или су повезане с високошколским институцијама. (Приручник Фраскати: мерење научних и техничких делатности: предлог типске методе за анкете о истраживању и експерименталном развоју, Савез републичких и покрајинских самоуправних интересних заједница за научне делатности у СФРЈ, Скопје, 1989, стр. 162).

³² Исто, стр. 61 и 62.

у оном пољу науке или технологије које најадекватније описује њену основну активност, што се, на пример, може видети према занимањима већине професионалног особља једне јединице.³³

Руски хемичар и филозоф Б. М. Кедров је класификовао науке и научне дисциплине у оквиру следећих научних области: 1) филозофске науке, 2) математичке науке, 3) природне и техничке науке, и 4) друштвене науке. У нашој земљи класификација области науке и технологије обављена је према нивоима општости, тако да се оне деле на три нивоа (због сложености те класификације наводимо само прва два класификациона нивоа).³⁴

1. Природно-математичке и техничко-технолошке науке:
 - 1.1. природно-математичке науке,
 - 1.2. техничко-технолошке науке,
 - 1.3. пољопривредне науке,
 - 1.4. медицинске науке,
 - 1.5. мултидисциплинарне науке.
2. Хуманистичке и друштвене науке:
 - 2.1. хуманитарне науке,
 - 2.2. друштвене науке.

У доступној литератури постоји више критеријума помоћу којих је обављена класификација војних наука. При томе, најчешће примењивани критеријум класификације јесте *предмет истраживања* (у овом случају се предмет науке изједначаје с њеним објектом). Тај критеријум су користили С. Илић, А. Стојковић, М. Станишић, М. Вучинић, М. Пекорари и други. Ради научног утемељења класификационе основе система војних наука Р. Шуљагић је у једном истраживању новијег датума увео вишезначни критеријум класификације, којим се прво прелиминарно утврђује *иницијативно изходште система војних наука – његов центрум*, а затим његово место и везе с осталим конкретним наукама и системима наука.

Објект (предмет) истраживања као основа класификације

Рат као објект истраживања војних наука веома је комплексна појава, која се, према С. Илићу, састоји од многих ужих процеса. Сходно томе, војне науке се могу делити на уже групе, у којима се налазе сродне појединачне појаве, односно на научне области, а те у поједине науке, научне дисциплине и теорије. Према томе, наш систем војних наука чине: *опште војне науке – „ратна вештина“ (стратегија, оператика, тактика, војна историја, војна географија и др.), војнотехничке научне дисциплине, војноекономске и друштвене научне дисциплине и војномедицинске и биолошке научне дисциплине.*³⁵ Разумљиво је ауторово настојање да се бројне појаве у Војсци морају научно изучавати са

³³ Исто, стр. 63 и 64.

³⁴ „Службени лист СРЈ“, бр. 61/1993, стр. 1229 и 1230.

³⁵ Војна наука, исто, стр. 193.

становишта различитих научних дисциплина, али то никако не оправдава његово становиште да је мање важно где ће те научне дисциплине бити класификоване и лоциране. Осим тога, као основа за класификовање система војних наука никако се не може узети тако прешироко схваћен објект истраживања (општенародни одбрамбени рат), јер и тзв. опште или чисте војне науке имају много уже одређење објекта истраживања.

Н. Вучинић у класификацији војних наука, такође, полази од шире схваћеног објекта истраживања (рат, оружана борба, оружане снаге). Према њему, окосницу (унутрашњи круг) тог система чине стратегија, оператика и тактика, а остале војне науке су на спољњем кругу система. На тај начин се успоставља веза са друштвеним, природним, техничким и другим наукама.³⁶ Међутим, аутор није утврдио критеријум према којем је тако структурирао војне науке (на основу којег критеријума се неке од њих налазе ближе центру, а друге на периферији тог система).

М. Пекорари у класификацији војних наука полази од уже схваћеног објекта истраживања, при чему сматра да је војна наука теорија и пракса оружане борбе и да је она у потпуности обухвата. Сходно томе, класификовање војних наука се може обавити на следећи начин: *стратегија* (теорија и вештина); *оператика* (теорија и вештина) и *тактика* (теорија и вештина).³⁷

Критеријуме класификације нешто прецизније је одредио А. Стојковић, који при класификацији војних наука полази од предмета истраживања, али га рашчлањује на предмете појединих војнонаучних дисциплина. „Како је тај предмет рашчлањен на предмете појединих војнонаучних дисциплина и како су ти предмети међусобно повезани“, наглашава А. Стојковић, „тако су одређене и повезане војнонаучне дисциплине“.³⁸ Према томе, систем војне науке чини јединство *војносоцијалних, војнотехничких, војномедицинских и војнобиолошких* научних дисциплина, при чему су основне војне дисциплине (стратегија, оператика и тактика) добиле место „средишта“ или „водећих наука система“.³⁹

На основу наведених схватања о класификацији војних наука може се закључити да је основни проблем при класификацији система војних наука у томе што је извршена инверзија примарног и секундарног критеријума класификације.⁴⁰ Поједини сегменти система војних наука (нарочито војнодруштвене научне дисциплине), који су у оквиру матичних наука класификовани на основу секундарног критеријума – подручја истраживања, у систему војних наука су класификовани на основу примарног критеријума – предмета истраживања. Тако је класификовање наука и научних дисциплина у војној науци (систему војних наука),

³⁶ Исто, стр. 230.

³⁷ Исто, стр. 236.

³⁸ Исто, стр. 214.

³⁹ Исто, стр. 212.

⁴⁰ Под примарним критеријумом класификације подразумева се „критеријум матичности“, а под секундарним критеријумом – „област истраживања и примене научних сазнања“.

у суштини, изведено на основу секундарног критеријума – подручја истраживања војне делатности. Но, и поред наведених слабости, постојеће класификације могу послужити као теоријски оквир за разматрање система војних наука и његове класификације према јединственом критеријуму.

Критеријум водеће науке у научном систему

Р. Шуљагић приликом разматрања тог питања полази од становишта да сви досадашњи критеријуми класификације имају одређену теоријску вредност, пре свега, за ратну вештину, али су веома неприкладни за практичну примену. Стога је он извршио класификацију војних наука на основу *критеријума који су примерени за одређивање основе система војних наука* (помоћу метода дијалектичке класификације и њених правила), а затим је, на основу тога, извршио систематизацију осталих наука. Сходно томе, постоји комплекс међусобно повезаних војних наука, научних дисциплина и научних грана које се могу поделити и сврстати у три посебне, узајамно условљене и сазнајно повезане групе: *ортодоксне војне науке, војне науке инхерентне ратној вештини и војне науке кохерентне ратној вештини*. Ортодоксне војне науке (полемистика са својим научним дисциплинама) имају централно место у систему војних наука. У односу на остале војне науке, имају одређене емисионе и рецептивне функције, које аутор користи као помоћни критеријум за прецизније формирање система војних наука.⁴¹

У тој класификацији примењен је вишезначни критеријум – основни критеријум за утврђивање основе система војних наука (ортодоксне науке), и помоћни критеријум за разврставање осталих војних наука, чиме је нарушено једно од правила научног класификовања – *принцип деобе*. Класификација мора да се обавља на основу једног јединственог принципа, који обично представља неку особину која је карактеристична за дату класу предмета или појава. Такође, нарушено је и правило да чланови деобе морају да буду прецизно и јасно разграничени једни од других, при чему ниједан припадник једне врсте не сме бити укључен у неку другу врсту.⁴² У тој класификацији не постоји јасна дистинкција између тзв. инхерентних и кохерентних војних наука, јер и једне и друге поседују одређени степен аутономије у односу на систем војних наука у целини.

Иако се аутор није експлицитно одредио према секундарном критеријуму класификације (инхерентне и кохерентне војне науке), ипак се приликом заснивања тог критеријума може поћи од дијалектичке критике класичног функционализма у вези с односом делова и целине. Тако, на пример, према Гоулднеру, улога свих делова у целини није иста. Док неки делови у задовољавању својих потреба могу потпуно да зависе од целине (поседују низак степен аутономије), други делови

⁴¹ Радосав Шуљагић, *исто*, стр. 227–236.

⁴² Глигорје Зајечарановић, *исто*, стр. 113 и 114.

могу да показују висок степен независности према глобалном систему чији су део, односно висок степен функционалне аутономије.⁴³ Према томе, као секундарни критеријум у тој класификацији може да се узме *критеријум односа делова и целине*. Према том критеријуму војне науке се могу поделити на: 1) *војне науке које поседују низак степен аутономије у односу на целину система* (инхерентне војне науке), и на 2) *војне науке које поседују висок степен аутономије у односу на целину система* (кохерентне војне науке).⁴⁴

Критеријум припадности матичних наука одређеној научној области у друштву

С обзиром на то да постојећи критеријуми због своје сложености и неодређености изазивају недоумице, па чак и отворена неслагања између појединих аутора, постоји потреба да се утврди научно поуздан критеријум класификације војних наука. При томе, као теоријска основа за утврђивање тог критеријума могу да послуже следеће чињенице: *прво*, појам *војне науке* припада класификаторским и типолошким појмовима⁴⁵ – *класификаторски* је зато што омогућује различите типове класификације војних наука (што зависи од примењеног критеријума), а *типолошка функција* тог појма се огледа у томе што изражава заједничко својство тих наука, и *друго*, та класификација спада у групу *вештачких класификација* јер нису узете у обзир битне карактеристике појма као основ класификовања. Осим тога, она је и *дијалектичка*, с обзиром на то да се не придржава строго одређених правила класификовања и што узима у обзир специфичне случајеве.⁴⁶ Сходно томе, као критеријум класификације војних наука у систему војних наука може да се узме *критеријум припадности матичних наука одређеној научној области у друштву*. Према том критеријуму, војне науке и научне дисциплине могу да се сврстају у одговарајуће војнонаучне области, као што је приказано у шеми 1.

Полазећи од наведеног критеријума класификације, ратна вештина има своју матичност у социологији као науци јер изучава специфичну врсту друштвеног сукоба.⁴⁷ Осим објекта и предмета истраживања, развој њених осталих конституенси је био у најтешњој вези с осталим друштвеним наукама. Из тога је произишло општеприхваћено становиште да је ратна вештина превасходно друштвена наука. Међутим,

⁴³ Мирослав Печујлић, *Методологија друштвених наука*, „Савремена администрација“, Београд, стр. 42.

⁴⁴ Такво становиште је било присутно и у неким ранијим расправама. На пример, М. Станишић сматра да није спорно да тзв. међунауке, као што су војна медицина, војна психологија, педагогија и друге, морају да имају потпуну слободу у одржавању додира с матичном науком и у ослонцу на матичну науку (*Војна наука*, исто, стр. 133).

⁴⁵ Према гносеолошкој функцији појмови се сврставају у класификаторске, компаративне, типолошке и функцијско-законске (Душан Вишњић, *Појам оружане борбе*, ВИНЦ, Београд, 1988, стр. 150).

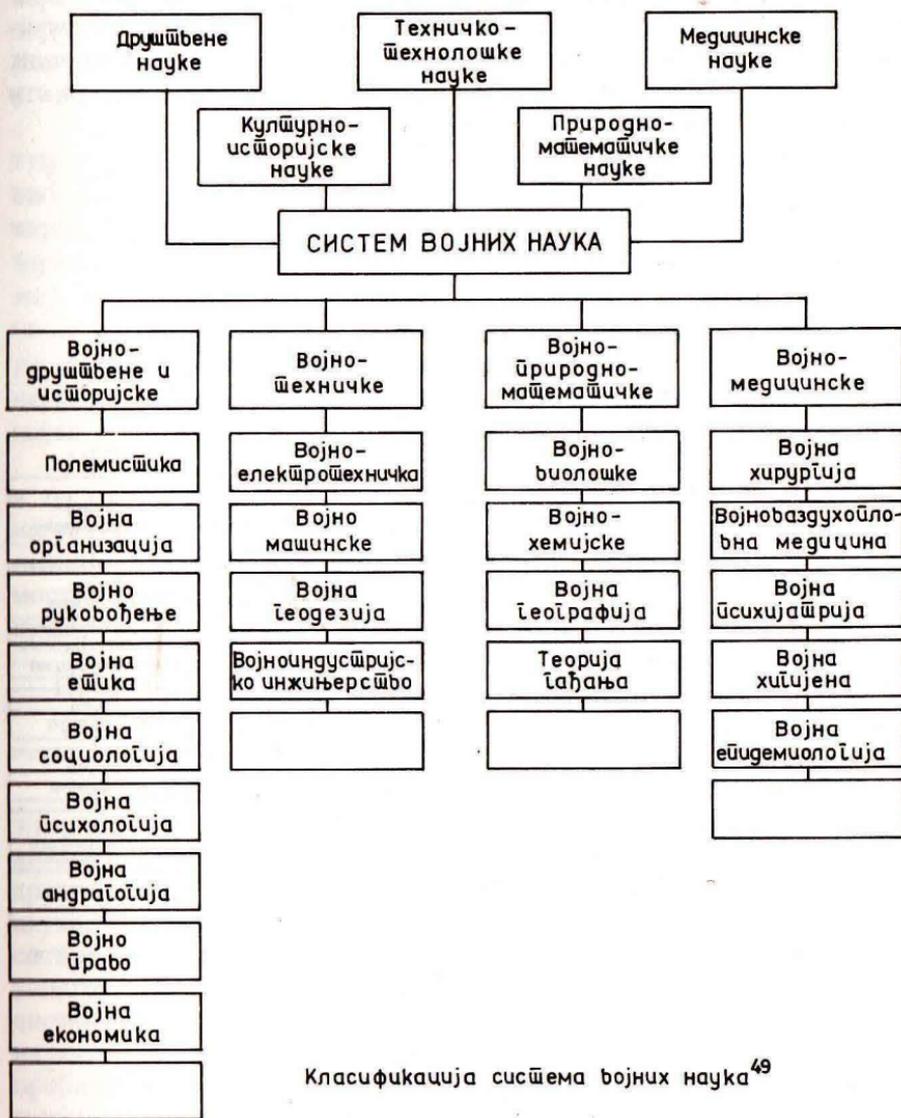
⁴⁶ Глигорије Зајечарановић, *исто*, стр. 112 и 115.

⁴⁷ Друштвене сукобе изучава и теорија (учење) међународних односа.

постоје различита схватања о њеном месту у области друштвених наука и наука уопште.

Војна социологија, као војно-друштвена научна дисциплина и научна дисциплина социологије, у западним, па и у неким источноевропским земљама (на пример Пољска) назива се социологија војске. Према Ј. Вјатру, социологија војске се бави војском као друштвеном институцијом, изучавајући њен утицај на друге области друштвеног живота, као и утицај друштвених услова на развој и функционисање војске.⁴⁸ С тог

Шема 1

Класификација система војних наука⁴⁹

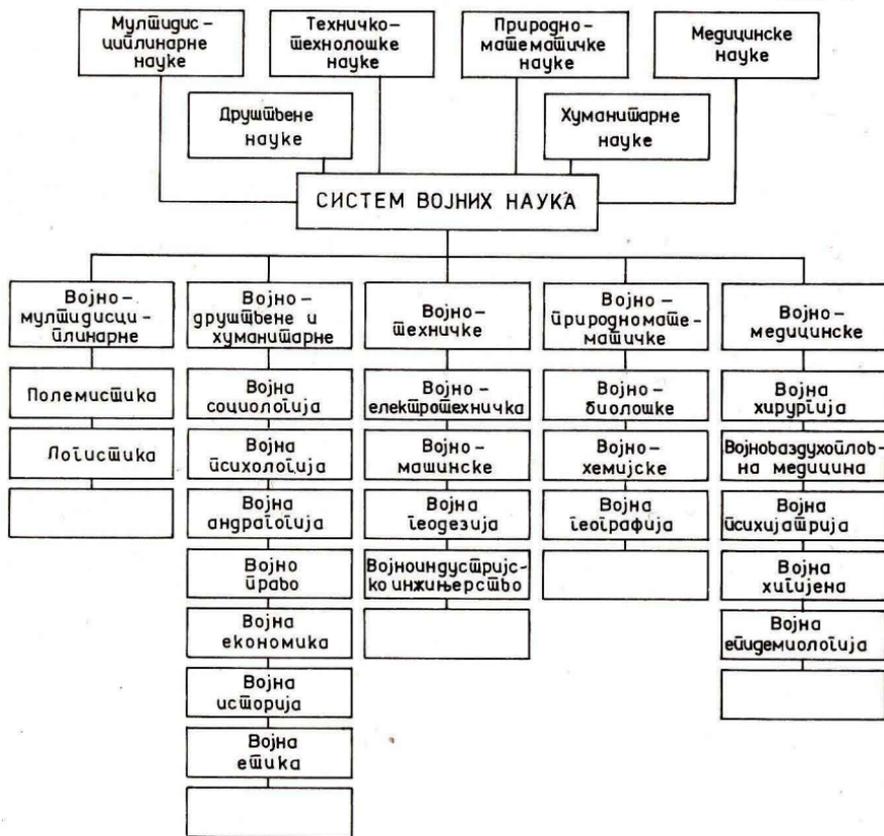
⁴⁸ Лежи Вјатр, *Социологија војске*, ВИНЦ, Београд, 1987, стр. 18.

⁴⁹ Класификација наука и научних дисциплина у систему војних наука изведена је према УДК класификацији научних области и наука у друштву.

становишта, неопходно је преиспитати предмет истраживања војне социологије јер је очигледно да поједини проблеми које изучава социологија војске нису обухваћени предметом истраживања војне социологије. У вези с тим, потребно је преиспитати назив те војнонаучне дисциплине.

Уважавајући најновију класификацију научних области и наука у друштву, савремене тенденције о настанку и развоју научних система (кроз процес интеграције теорија, учења, дисциплина и наука), као и неопходност мултидисциплинарног приступа при истраживању проблема војне делатности, могуће је на нешто другачији начин структурирати систем војних наука. Класификовање војних наука и научних дисциплина може се извести према критеријуму њихове припадности научним областима у друштву (шема 2).⁵⁰

Шема 2

Класификација војних наука

⁵⁰ Класификација наука и научних дисциплина у систему војних наука изведена је према класификацији научних области и наука у друштву („Службени лист СРЈ“, бр. 61/1993, стр. 1229–1230).

За разлику од претходне класификације, ратна вештина и логистика, као науке у настајању, сврстане су у област мултидисциплинарних наука. Према неким схватањима, *ратна вештина*, осим традиционално прихваћеног становишта њене системности (стратегија, оператика и тактика), укључује и неке друге теорије и учења, као што су: теорија војне организације, теорија војног руковођења (командовања), теорија гађања итд. Исто тако, постоји тенденција да се интегришу и друге научне теорије и дисциплине у научни систем полемистике, што упућује на закључак да се ратна вештина (полемистика) може сврстати у област војномултидисциплинарних наука. Тиме се стварају претпоставке за укључивање научне делатности у Војсци, односно система војних наука у мултидисциплинарну научну област у друштву.

У вези с дефинисањем појма и садржаја *логистике* постоје различита тумачења како у научним, тако и у стручним круговима. Са становишта овог рада, поставља се проблем њеног конституисања у мултидисциплинарни научни систем који би обухватао све аспекте материјалног и здравственог обезбеђења јединица у миру и рату (*интегрално обезбеђење*). Због сложености тог проблема постоји потреба за његовим свестранијим истраживањем како би се унапредио научноистраживачки рад у тој области и његова апликативност, као и однос те науке према другим наукама и научним дисциплинама у систему војних наука и систему наука уопште.

Полазећи од сазнања о улози морала у рату и оружаном борби, као и од становишта да постоје оправдани разлози за што потпуније истраживање појединих садржаја моралног фактора,⁵¹ неопходно је заснивање посебне научне дисциплине која би изучавала све аспекте морала Војске. То би била *војна етика*, чија је матичност у *етици* као хуманитарној науци.

Повезаност система војних наука са научним областима и наукама у друштву

Ради научног утемељења система војних наука неопходно је истражити његово место и везу са другим наукама и научним областима у друштву. У вези с тим, у постојећој класификацији научних области у друштву не уважава се постојање ни војне науке, ни система војних наука, као ни појединих наука и научних дисциплина које чине тај систем. Додатни проблем у одређивању његовог места у систему наука уопште јесте чињеница да тај систем чине делови наука и научних дисциплина из других научних подсистема. Функционални систем војних наука, у суштини, чини мултидисциплинарни приступ истраживању проблема војне сфере мишљења и деловања који се реализује кроз заступљеност наука и научних дисциплина из различитих научних обла-

⁵¹ Милорад Ђорђевић, *Морални фактор Војске Југославије*, „Војно дело“, бр. 1/1995, стр. 102.

сти и наука. Према томе, систем војних наука се може сврстати у *мултидисциплинарну научну област*. Таквом одређењу места система војних наука може се приговорити на основу традиционалног схватања војне науке као претежно друштвене науке. Међутим, функционални научни систем војних наука садржи науке и научне дисциплине из скоро свих научних области у друштву, па је неоправдано фаворизовање појединих наука или научних области које су заступљене у систему војних наука. У вези с тим, значајне су све науке и научне дисциплине које чине тај систем, јер је баш потреба за истраживањем специфичних проблема војне праксе условила њихово сврставање у систем војних наука. Дакле, не може се говорити о више или мање значајним наукама на основу њихове припадности овим или оним научним областима. Систем војних наука је отворен научни систем, па ће процес интеграције и диференцијације наука и научних дисциплина, настанка и развоја нових, бити вероватно његово стално обележје.

Научна утемељеност ратне вештине (полемистике) и њена системност

Ратној вештини припада централно место у постојећем систему војних наука јер једино она проучава оружану борбу у целини као објект науке. Разматрање те целине подразумева испитивање нивоа изграђености конституенси ратне вештине, затим њене унутрашње структуре и везе са осталим наукама и научним дисциплинама у систему војних наука, као и испитивање релације научног и доктринарног у ратној вештини.⁵²

Полемистика за сада није конституисана као универзална наука о проблемима оружане борбе. Она се у различитим државама и војскама третира на другачији начин – као наука, теорија и пракса, вештина, наука и вештина, наука и струка. Да би се остварили елементарни помаци у поимању и развоју полемистике као науке неопходно је: утврдити њене филозофске претпоставке; испитати ниво развијености њених конституенси; испитати њено место у систему војних наука; утврдити однос полемистике према другим војним наукама, научним дисциплинама, наукама и научним областима у друштву; испитати однос научног и доктринарног у ратној вештини и иницирати потребу истра-

⁵² Након вишегодишњег трагања за правим именом науке о ратној вештини дошло се до термина *полемистика*, којим је решен проблем њеног именовања. Тај термин одговара духу и природи старогрчког језика, језика науке (мета-језика) и српског језика. Приликом стварања тог термина примењена је коректна идиолингвистичка (идиоглотологиска) процедура уважавањем правила и захтева етимологије о грађењу нових речи. При томе је утврђено да је термин полемистика примерен најважнијим одликама науке о ратној вештини, асоцира на ратовање (војевање) и науку. На основу тога и на основу предлога Љиљане Црепајац, тај термин је у значењу науке о ратној вештини 1991. године укључен у језичку номенклатуру која се користи у Организацији уједињених нација. То су довољни разлози за његово усвајање и универзално коришћење у теоријском раду (Радосав Шуљагић, *Теорија ратне вештине – научна изграђеност теорије југословенске ратне вештине*, исто, 1993, стр. 223 и 224).

живања и формулисања метода примене резултата научног рада у домену струке (вештине, доктрине, праксе).

С обзиром на чињеницу да сваку науку конституише одређени број строго артикулисаних елемената,⁵³ и полемистика као наука мора да садржи неке од њих да би била задовољена њена, барем елементарна, научна конституисаност. Према већини аутора, четири основна (иако не и једина) услова треба да постоје да би се одређено сазнање могло издићи на ниво научног сазнања. *Први* неопходан услов јесте да је познато подручје стварности на које се односе искази полемистике. *Друго*, полемистика мора да има изграђен језик комуникабилан за све оне који се баве истраживањем у тој области. *Треће*, она мора да има извештајан број хипотеза које могу да послуже као премисе теоријског заснивања каснијег истраживања. *Четврто*, полемистика мора располагати методама и техникама истраживања адекватним за решавање њених проблема. Поред тих конституенси, за утврђивање нивоа развијености полемистике као науке неопходно је истражити и уважавати и следеће конституенсе: искуствене чињенице, односно исказе интересубјективног карактера; исказе који формулишу норме практичне делатности; филозофске претпоставке и историју полемистике.

Иако је утврђено подручје стварности на које се односе искази полемистике, а то је оружана борба, *објекат* и *предмет* полемистике тумаче се на различите начине. Најчешће се не разликују предмет науке и објект проучавања. У вези с тим, оружана борба није предмет полемистике као науке, него објект њеног изучавања. Предмет полемистике могу бити, прво, комплекси теоријских проблема, а затим и они које је човек принуђен да решава у припремама за учешће у оружној борби и у време њеног трајања као друштвене појаве.⁵⁴

*Метод*е и *технике* које се користе у полемистици чине, мање-више, успешну апликацију метода и техника из друштвених и других наука. У досадашњим истраживањима најчешће је коришћен дијалектички метод, док су неоправдано запостављани остали методолошки приступи, као што су: херменеутичка метода, системски приступ, метода моделовања, метода операционих истраживања итд. Упркос покушајима

⁵³ Према М. Марковићу, свака наука мора садржати бар неке од следећих елемената: 1) језик као систем симбола којим се једна наука служи да би означила објекте проучавања и операције истраживања; 2) искуствене чињенице с одређеног подручја, односно исказе интересубјективног карактера (који важе за већи број људи) добивене посматрањем, експериментисањем или мерењем појединачних објективних појава; 3) законе, формуле, идеалне шеме, идеалне типове; 4) методолошка правила која регулишу и усмеравају процесе истраживања; 5) исказе који формулишу норме практичне делатности на једном подручју (нормативна етика, норме уметничке делатности у естетици, начин терапије обољења у медицини, модалитете дејства снага у ратној вештини – полемистици, односно њеној доктрини итд.); 6) начин организације чињеница, хипотеза, закона и норми; 7) историја науке, и 8) филозофске претпоставке једне одређене концепције науке (Михаило Марковић, *Филозофски основи науке*, САНУ, Београд, 1981 стр. 16–17)

⁵⁴ Душан Вишњић, *Покушај идентификације концепције ратне вештине и њених филозофских претпоставки*, „Савремени проблеми ратне вештине“, бр. 24/1992, стр. 27.

да се заснује аутентична метода ратне вештине,⁵⁵ постојеће методе и технике истраживања у полемистици не пружају довољно ваљану основу за решавање основних проблема у домену науке. Ради решавања тих проблема полемистика би, првенствено, требало да развија научне методе спознаје њеног предмета истраживања. Ради примене тих резултата у пракси неопходно је да се развијају и методе стварања доктрине (доктринарне нормe), као методе примене војне доктрине.

Језик полемистике више постоји као језик праксе (доктринарни), јер значење његових специфичних термина још увек није прецизно утврђено. Због тога су проблеми у домену језика полемистике често извор неразумевања и размимоилажења између појединих аутора како у науци, тако и у струци. То, међутим, не значи да постоји релативно самосталан језик струке и науке у полемистици. Они се међусобно прожимају, и треба да чине јединствени лексички фонд у тој области. Развој језика полемистике, првенствено кроз метаистраживања, тесно је повезан с развојем осталих конституенси, а често је и неопходан услов тог развоја.

*Стручна и доктринарна теорија ратне вештине*⁵⁶ сада углавном чини њен теоријски фонд, њену званичну теорију. То, у суштини, није њена научна теорија, него упутство струке за испољавање вештине, које је за сада веома мало засновано на научним знањима. Један од проблема у тој области јесте недовољно разликовање научне и стручне теорије ратне вештине. Да би се развијала као наука потребно је обogaћивати њену научну теорију како би се створиле поузданије основе за стручну теорију, односно доктрину, а тиме и за праксу у неко будуће време. У вези с тим, М. Хоркхајмер наглашава да је циљ сваке науке „... сазнавање процеса којима нужно припада димензија будућности“.⁵⁷ При томе, треба узимати у обзир чињеницу да је научна теорија универзална за било коју државу и војску у свету, а да је доктрина специфична („наша“, „њихова“ итд.).

Полемистика као наука настала је у колеџи вештине и развијала се до нивоа способности преиспитивања односа „наука“ и „вештина“. У оквиру тог преиспитивања и покушаја утврђивања степена њене развијености идентификују се теоријско-методолошке основе историје полемистике. Познавање историје полемистике, њеног настанка и развоја предуслов је за сагледавање законитости развоја, оружја и опреме, „метода“ припреме и реализовања борбених дејстава у оружаног борби. Међутим, досадашњи радови из те области, под различитим насловима (историја ратне вештине, историја ратоводства, војна исто-

⁵⁵ Радован Радиновић, *Метода ратне вештине*, ВИЗ, Београд, 1983.

⁵⁶ Под теоријом ратне вештине углавном се подразумева систем одређених знања, научних ставова и погледа о начину вођења рата и оружане борбе. Према том схватању, она се бави утврђивањем и класификацијом основних закона, закономерности рата, принципа, фактора и облика оружане борбе и борбених дејстава, уопштава стечена искуства из прошлих ратова и тражи међусобни утицај појединих фактора и чинилаца рата и оружане борбе, предвиђа могућа решења итд. (Радосав Шуљагић, *исто*, стр. 42).

⁵⁷ Макс Хоркхајмер, *Традиционална и критичка теорија* БИГЗ, Београд, 1976.

рија итд.), не чине историју полемистике, већ су углавном компилације садржаја војне историје или само понеких сегмената из историје полемистике. Писаном историјом полемистике значајно би се утицало на укупан развој полемистике као науке. У вези с тим, Хегел је сматрао да је истраживање историје једне науке, у ствари, истраживање саме те науке. К. Маркс је отишао и корак даље, тврдећи да нам истраживање историје једне науке открива њену садашњу логичку структуру и баца светлост на питање њене будућности, доприносећи тако нашем разумевању могућности будућних промена.

Искази као норме практичне делатности не могу се поистовећивати са војном доктрином. Они су концентрисани израз научног сазнања у полемистици и служе као основа за формулисање ставова војне доктрине. Међутим, отворен је теоријско-методолошки проблем њиховог превођења у доктринарне ставове.

О *филозофским претпоставкама концепције ратне вештине* једва да је могуће и да је оправдано говорити, јер је реч о ратној вештини као типу људског мишљења, заснованом искључиво на теоријски и методолошки непровераваном искуству. То мишљење се, крајње условно, може сврстати у неку врсту тенденцијских правилности, тј. оних искуствених уопштавања или (скупова) ставова чији релевантни услови никад нису прецизно, него делимично утврђени. Међутим, наука настаје и развија се постављањем и развијањем научних хипотеза (теорија), а не посматрањем и сакупљањем чињеница. У том смислу пожељно је и разумети онтолошке, епистемолошке и аксиолошке претпоставке концепције, сада не више *ратне вештине*, него *полемистике* као науке у настајању. У вези с тим, полемистика може настати само као метатеорија постојеће, доктринарне „теорије“ (као објект-теорије). Она би морала да се развија и као фундаментална, и као примењена, и као фактичка, и као нормативна, и као теоријска наука са својом историјом (али не и историјом војних збивања). Основну тезу или метапојам полемистике требало би дијалектички формулисати не занемарујући, при томе, значајне функционалне аспекте осталих модерних филозофских стремљења.

У непосредној вези са проблемом научне конституисаности полемистике јесте *проблем њене системности као науке*. Према досадашњим решењима, полемистика је системна наука коју чине следеће дисциплине: стратегија, оператика и тактика. Такво решење није сагласно с поимањем полемистике на Истоку (код њих је оператика – *оперативна вештина*) и Западу, као ни са ставовима појединих наших аутора. У вези с тим, наводимо само нека схватања системности полемистике:

1) Полемистику, као општевојну науку, чине следеће науке и научне дисциплине: стратегија, оператика, тактика, теорија војне организације, теорија о руковођењу и командовању, теорија транспорта (логистика), војна историја и војна географија. У тако структурираном систему стратегија је најопштија војна наука која непосредно утиче

на остале науке и научне дисциплине, али је, истовремено, подложна њиховом повратном дејству.⁵⁸

2) Полемистику чине следеће научне дисциплине: стратегија, оператика, тактика, теорија војне организације, теорија о руковођењу и командовању и теорија транспорта (логистика).⁵⁹

3) Полемистика се изједначаје с војном науком, а њу чине следеће дисциплине: стратегија (теорија и вештина), оператика (теорија и вештина) и тактика (теорија и вештина).⁶⁰

4) Полемистику, као ортодоксну војну науку, чине: стратегија, оператика и тактика.⁶¹

5) Полемистика, као фундаментална наука, чини основу за извођење следећих субдисциплина: стратегије, тактике, руковођења и логистике.⁶²

Такво стање указује на потребу за критичким преиспитивањем системности полемистике, јер је то један од најзначајнијих проблема, без чијег се решења не могу очекивати решења проблема нижег нивоа општости.

Постојеће дисциплине полемистике су емпиријски настале као нивои вештина. Но, нема ваљане аргументације за такво решење због тога што је класификација изведена према критеријуму циља, нивоу снага ангажованих у сукобу или према критеријуму фазе обављања задатака. Дакле, на основу непоуздених критеријума. Различитост критеријума класификације и непостојање релативно самосталних развијених конституенси довољна је аргументација за оправданост преиспитивања постојеће класификације. Прихватање одређених форми априорно одређених дисциплина полемистике спутава њен развој и настајање нових научних дисциплина, чиме се не уважавају опште законитости о настанку и структурираности науке.

Приликом утрђивања системности неке науке препознатљива су два критеријума: критеријум диференцијације предмета истраживања (релативна заокруженост научних теорија из одређених проблема предмета науке) и критеријум развијања њених конституенси у посебне научне дисциплине. Међутим, поједине науке изграђују своју системност уз уважавање оба наведена критеријума. Полазећи с тог становишта, приликом одређивања системности полемистике могу се одредити следећи правци решавања тог проблема:

1) С обзиром на ниво развијености полемистике и њених конституенси није оправдано говорити о њеној системности, односно категорично се одређивати према томе које дисциплине чине научни систем полемистике. Уместо тога, може се говорити о полемистици као универзалној науци о оружаном борби, с релативно заокруженим цели-

⁵⁸ Војна наука, исто, стр. 195.

⁵⁹ Исто, стр. 214.

⁶⁰ Исто, стр. 232 и 233.

⁶¹ Радосав Шуљагић, исто, стр. 229 и 233.

⁶² Душан Вишњић, Услови истраживачке делатности у области ратне вештине, исто, стр. 11.

нама на нивоу теорија и учења која могу израсти у научне дисциплине. Могућност настанка тих дисциплина препознаје се у функционалним подручјима („макрофункцијама“) борбених дејстава и оружане борбе (командовање, ватра, маневар, заштита, информације, обезбеђења јединица у борбеним дејствима морал итд.).⁶³

2) Научни систем полемистике могу да чине следеће дисциплине: општа теорија полемистике, историја полемистике и методологија ратне вештине – полемистике. Као основа за конституисање наведених научних дисциплина могу се узети посебности њихових предмета истраживања. У оквиру „опште теорије полемистике“ могу се сврстати теорије стратегије, оператике и тактике, које у постојећем научном систему полемистике постоје као засебне научне дисциплине.⁶⁴ Међутим, ако се пође од критеријума расположиве суме знања одређеног подручја предмета истраживања, до којих се долази валидним истраживањима, у научне дисциплине полемистике тренутно се може сврстати само општа теорија полемистике.

Однос полемистике према другим научним областима и наукама у друштву такође је предмет различитих тумачења. Према већини аутора, полемистика спада у област друштвених наука. Међутим, основни предмет спорења је у одређењу њеног места у систему друштвених наука (однос општег и посебног). Једно од решења јесте њено сврставање у исти ниво са другим друштвеним наукама (социологија, политичке науке, педагогија, психологија, економске науке итд.). Према другом приступу, њено место је у оквиру научног система социологије (у односу општег према посебном), односно, полемистика је својеврсна дисциплина социологије као фундаменталне друштвене науке. У вези с тим, сматра се да социологија треба да буде општи и теоријски контекст који би инкорпорирао мноштво других научних дисциплина, као што су: едукативна теорија, теорија система (посебно организационих), општа теорија полемистике, теорија појединих дисциплина полемистике, историја полемистике, теорија руковођења итд.⁶⁵ У последње време постоји и мишљење да је полемистика саставни део полемологије као науке о рату и миру.⁶⁶ Према С. Микићу, полемологија је фундаментална наука за полемистику. Међутим, она користи резултате истражи-

⁶³ Митар Ковач, *Ратна вештина – наука и вештина*, „Војно дело“, бр. 3/1996.

⁶⁴ Д. Вишњић сматра да би теорију ратне вештине могле чинити општа теорија ратне вештине; посебне теорије ратне вештине, као што су: теорија стратегије, теорија оператике, теорија тактике, теорија војне организације, и бројне појединачне теорије: ватре, кретања, обезбеђења, борбених дејстава, материјалног и здравственог обезбеђења, одбране, напада итд. (Душан Вишњић, *Опсервације неких значајних теоријско-методолошких проблема ратне вештине*, „Војно дело“, бр. 3/1988, стр. 67 и 68).

⁶⁵ Душан Вишњић, *Покушај идентификације концепције ратне вештине и њених филозофских претпоставки*, исто, стр. 37.

⁶⁶ Француски научник Гастон Бутул је први покушао да конституише полемологију као мултидисциплинарни науку о рату и миру са тежњом да се ваннаучна разматрања тих појава замене строго научним истраживањем (Живорад Спасојевић, *Судбина полемологије – науке о миру и рату*, „Војно дело“, бр. 4–5, 1995, стр. 159).

вања до којих долази полемистика, јер само на тај начин може да осветли рат као комплексну појаву у којој је оружана борба његов саставни сегмент.⁶⁷

Проблем односа полемистике и других наука и научних дисциплина у систему војних наука није довољно испитиван. Према Р. Шуљагићу, ортодоксне војне науке прихватају знања инхерентних и кохерентних војних наука и, сагласно развојним потребама, укључују их у свој сазнајни фонд, чиме се изражава њихова рецептивна функција, која је усмерена према свим војнонаучним знањима.⁶⁸ То значи да резултати кохерентних и инхерентних војних наука доприносе стварању шире сазнајне основе ортодоксних војних наука првенствено ради њиховог бржег развоја.

Слично томе, М. Даљевић сматра да полемистика као ортодоксна и матична дисциплина у систему војних наука мора да користи резултате других научних дисциплина ради садржајније спознаје елемената војне целине. Међутим, да би то чинила, она мора признати њихово постојање и елементарну научну равноправност, која не зависи од мишљења појединаца, већ од научне снаге сваке војнонаучне дисциплине.⁶⁹ И. Мрмак, расправљајући о појму војне науке, наглашава да су неприхватљива настојања да се укаже да све науке немају исти значај за рат (оружану борбу) и да се о целом систему говори само на основу усмеравајуће науке. Сходно томе, не може се ни прихватити термин *општевојна наука*.⁷⁰

Ипак, чини се да је најприхватљивије становиште да сваки научни систем, па према томе и систем војних наука, мора направити хијерархију тако да основне војне дисциплине добију место „водећих наука“ (А. Стојковић). То становиште заступа и М. Станишић (мада сматра да се оне не морају звати „водеће науке“), зато што једино оне проучавају оружану борбу у целини и, самим тим, усмеравају све остале науке.⁷¹ Према мишљењу Д. Вишњића, полемистика би требало да има некакву „централну позицију“ у систему војних наука и због тога што се може сврстати у фундаменталне науке.⁷² То, међутим, никако не значи да се сужава и маргинализује значај осталих војнонаучних дисциплина, што неки аутори покушавају да уведу у праксу научноистраживачког рада у Војсци.

Приликом расправе о тим проблемима постоји тенденција да се истраживачким задацима из области полемистике да приоритет, а да се задаци из других наука реализују само у ситуацијама када је то значајно за војне школе и када се резултати не могу преузети из школа у

⁶⁷ Слободан Микић, „Савремени проблеми ратне вештине“, бр. 34–35/1996, стр. 129.

⁶⁸ Радосав Шуљагић, *исто*, стр. 235.

⁶⁹ Милан Даљевић, *Статус и стање војне андрагогије у војној науци*, „Савремени проблеми ратне вештине“, бр. 32, 1994, ЦВШВЈ, Београд, стр. 36.

⁷⁰ *Војна наука*, *исто*, стр. 64.

⁷¹ *Исто*, стр. 134.

⁷² Душан Вишњић, *Покушај идентификације концепције ратне вештине и њених филозофских претпоставки*, *исто*, стр. 38.

грађанству.⁷³ Такво сужавање улоге и значаја војнонаучних дисциплина неминовно води ка заостајању не само тих дисциплина него и полемистике. Ако се томе дода чињеница да је тренутно стање научноистраживачког рада у Војсци такво да су научна збивања у једној сфери независна од било које друге,⁷⁴ проблем односа између полемистике и других научних дисциплина постаје још сложенији. Због тога су у праву аутори који указују на то да ће успешност одговора неке науке или научне дисциплине на изазове будућности значајно зависити од њене отворености за примену сазнања и метода из широког спектра компатибилних наука и научних дисциплина.⁷⁵

У досадашњој пракси наше истраживачке делатности није довољно идентификован *проблем односа научног и стручног у полемистици*. У најопштијем смислу, научно и стручно се разликују по следећим обележјима: научни рад доводи до научне спознаје њеног предмета, а стручни рад се на спознаји заснива; научни резултати у полемистици морају доприносити побољшању њене праксе; свака научна спознаја не може променити праксу уколико се у њој не примењује итд. Из тог проблема дедуковано је више посебних и појединачних у домену научне и стручне компоненте ратне вештине.

При наглашавању научног и доктринарног (као стручног) аспекта ратне вештине не полази се од намере и мишљења да између њих постоји нека строга граница, нити да треба тежити ка неком формалном „чистунству“. Напротив, оне саме себи нису довољне, нити им је замислив прогрес без активног вишесмерног интеракцијског односа. У вези с тим, Карл Г. Хемпел, у чланку „О стандардној концепцији научних теорија“, пише да постоји општа сагласност да су научне теорије кључ за научно разумевање емпиријских феномена (стварности).⁷⁶ Уколико доктринарно није елементарно засновано на резултатима научне мисли, не уважава потребу њеног постојања и потребу примене резултата до којих је наука дошла, оно ће неминовно стагнирати и увек ће бити струка прошлости, а не будућности. Тако ће основу њеног развоја чинити некритичко преузимање решења из минуле праксе и достигнућа у другим војскама света.

Пошто је ратна вештина (полемистика), уједно и наука и вештина (наука и струка), тешко је замислив њен развој без ваљаног истраживања и решења проблема релације научног и доктринарног. Развијена научна компонента ратне вештине услов је и основа савремене доктрине, и није оправдано између њих захтевати симетрију унутрашње структурираности, нити их поистовећивати. Разликовати научно од

⁷³ Момчило Сакан, *Како унапредити научноистраживачки рад у области ратне вештине у високим војним школама*, „Савремени проблеми ратне вештине“, бр. 33, 1995, стр. 51.

⁷⁴ Душан Вишњић, *Услови истраживачке делатности у области ратне вештине*, исто, стр. 7.

⁷⁵ Здравко Колар, Војислав Стојковић, *Достигнућа и перспективе развоја војне андрагогије*, „Војно дело“, бр. 2, 1990, стр. 169.

⁷⁶ Невен Сесардић, *Филозофија науке*, „Нолит“, Београд, 1984.

доктринарног, у суштини, значи уважавање законитости развоја. Недовољно спозната основа доктринарног чини хипотетичан ослонац, који не дозвољава напредак и прогрес стварности на коју се односи. Мишљење без ваљаних научних основа временом стасаву у догму. Истраживањем односа научног и доктринарног у ратној вештини могуће је одредити „главни смер“ у спознаји оружане борбе, открити закономерности развоја и унапредити њену научну и стручну компоненту. Тај „главни смер“ у спознаји оружане борбе, као и у њеном развоју, могао би да буде: 1) општа научна теорија и теорија дисциплина (функционалних подручја); 2) стручна теорија (примењена и стручна истраживања из стратегије, оператике и тактике); 3) доктринарна решења (војна доктрина и субдоктрине, тј. борбена правила), и 4) пракса.

Основно поље деловања полемистике као науке у домену је њене опште и посебних научних теорија, сарађује са струком у развоју стручне теорије и доприноси њеном заснивању на резултатима науке. Кроз исказе као норме практичне делатности полемистика изграђује поуздане ослонце за формулисање ставова војне доктрине. Полемистика као наука идентификује проблеме из праксе оружане борбе у свету и проверава своја појединачна решења према тим сазнањима. Са таквим приступом не искључује се постојање супротног смера у развоју полемистике, тј. уважава се постојање унутрашњег активног односа различитог смера и интензитета. Са знатном сигурношћу може се констатовати да је ратна вештина као наука до сада највише, садржајно и временски, била у сфери стручне теорије, тј. актуелне доктрине и праксе. Продори у поље научне теорије били су, углавном, појединачни, ограниченог домета и неинституционализовани. Та научна сазнања, иако ваљана и верификована, била су, и остала, необавезујућа како за доктринарну теорију, тако и за праксу.

У непосредној вези с проблемом односа научног и доктринарног у ратној вештини јесте и проблем *примене резултата научне делатности*. Примена резултата истраживања се остварује кроз укључивање нових сазнања у постојећи фонд научних знања и превођење научних знања у домен стручне теорије и формулисања норми (ставова) за њихову примену у пракси. Међутим, у досадашњој пракси није довољно уважан такав приступ, тако да су резултати појединих истраживања остали само на нивоу њихове верификације. Према мишљењу С. Нишића, одговорност за такво стање не носе само тзв. управне структуре у Војсци већ и научни радници који су, и према критеријуму научне етике, обавезни да добијене резултате проследи у праксу.⁷⁷ Због тога је потребно утврдити методолошке аспекте примене резултата научних истраживања и нормативно регулисати ту активност.

⁷⁷ Станко Нишић, *Ратна вештина од заната до науке*, „Савремени проблеми ратне вештине“, бр. 23/1991, стр. 12.

Иако је прошло четврт века од одржавања Симпозијума о војној науци још увек су актуелна питања системности војне науке, критеријума класификације, повезаности између наука и научних дисциплина у систему, као и њиховог односа са наукама и научним областима у друштву. Да би се нашла оптимална решења за те и друге проблеме у војној науци (систему војних наука) неопходно је предузети темељито испитивање њене научне заснованости, критеријума класификовања, међусобне повезаности наука и научних дисциплина, као и научне заснованости појединих сегмената војне науке као системне науке (система војних наука), с посебним освртом на полемистику, с обзиром на ниво њене научне израђености.

Критеријуми од којих треба полазити приликом вредновања научне утемељености војне науке (система војних наука) јесу: уважавање основних претпоставки (услова) које према већини научних теорија треба да испуњава неко сазнање да би се могло издићи на ниво научног сазнања и науке; степен функционалности војне науке – система војних наука, изражен степеном развоја појединих научних области; комплементарност и степен повезаности тог система с научним областима и наукама у друштву, и коришћење искустава у организовању и функционисању научне делатности у иностраним оружаним снагама.

Утврђивање ваљаних критеријума за класификацију наука и научних дисциплина које истражују специфичне проблеме војне делатности јесте предуслов (основа) за редифинисање стратегије научне делатности у Војсци, као и њено повезивање с научном делатношћу у друштву. Пре свега, очекује се допринос побољшању њене функционалности и ефикасности.

У раду је учињен покушај да се на методолошки коректан начин одговори на наведена питања ради стварања претпоставки за ефикасније функционисање научне делатности у Војсци. На основу два издиференцирана методолошка приступа у вези с дефинисањем и класификовањем научних система, систем војних наука је функционални научни систем с различитим степеном унутрашње диференцијације и интеграције (теорија, дисциплина и наука) који има тенденцију да прерасте у матични научни систем. Тај процес ће се одвијати зависно од претпоставки за развој научне делатности у Војсци (кадровске, финансијске и друге) и мултидисциплинарног приступа истраживању проблема војне делатности, као и од степена израђености заједничких конституенси војних наука. Сходно томе, у дужем временском периоду систем војних наука ће имати обележја како функционалног, тако и матичног научног система.

На основу анализе доступних критеријума класификације наука у друштву и у Војсци, уз уважавање логичких и методолошких правила класификовања, систем војних наука се може класификовати према јединственом критеријуму припадности матичних наука одређеним науч-

ним областима у друштву. Тиме се одређује место војних наука и научних дисциплина у систему војних наука, као и у наукама и научним областима у друштву.

Систем војних наука, као и већина војних наука и војнонаучних дисциплина, није друштвено верификован. Од одржавања Симпозијума о војној науци није на ваљан начин испитивана и утврђена релација између научне делатности у Војсци и у друштву. Због тога је неопходно да се, на основу резултата истраживања, нормативно регулише место система војних наука, као и појединих војних наука и војнонаучних дисциплина у систему наука у друштву. Једно од могућих решења тог проблема јесте сврставање система војних наука у мултидисциплинарну научну област у друштву.

Полемистика је фундаментална и примењена наука на почетном нивоу израђености, која није научно утемељена као системна наука и која није на задовољавајући начин функционално повезана с наукама и научним дисциплинама у Војсци и у друштву. Због мултидисциплинарног карактера постоји потреба да се редифинише њено место у научној области не само у Војсци него и у друштву. Један од могућих приступа том проблему јесте њено сврставање у област мултидисциплинарних наука код којих је изражен процес интеграције теорија и научних дисциплина. Таквим схватањем међусобног односа полемистике и других војних наука и научних дисциплина на најбољи начин се може одговорити изазовима будућег времена, које ће карактерисати нагле и дубоке промене у свим сферама људског живота, па и у војној сфери.